

Õpilaste kogemused kiusamisega 2018. aasta KiVa programmi õpilasküsitluse põhjal

Kristiina Treial
2018

KiVa programmiga liitunud koolide 1.-6. klassi õpilaste hulgas viiakse igal kevadel läbi õpilasküsitlus. Küsitluse eesmärk on kaardistada õpilaste kogemusi seoses kiusamise, koolis oleva suhete kliima ja KiVa programmi kasutamisega. Käesolev kokkuvõtte keskendub õpilaste kogemustele kiusamisega, täpsemalt teisi kiusanud, kiusamise all kannatanud, küberkiusamise ning keha ja seksuaalsust puudutavate ebameeldivate kogemuste osaks saanud õpilaste protsentidele.

Metoodika

Küsitluse metoodika on välja töötatud Soomes, Turu Ülikoolis ning kohandatud SA Kiusamisvaba Kool meeskonna poolt (vaata kohandamise ja testimise protseduuri kohta põhjalikumalt Treial, 2016). Õpilased vastasid anonüümsele arvutipõhisele küsitlusele koolitundide ajal ja oma õpetaja või kooli KiVa tiimi liikme juhendamisel. Kahe kooli õpilased vastasid paberversioonile, nende vastused sisestati arvutiküsitluse SA tiimiliikmete poolt. Küberkiusamise ning keha ja seksuaalsust puudutavate ebameeldivate kogemuste kaardistamise küsimused olid esmakordselt kasutusel 2018 küsitluses.

Teiste kiusamise ja kiusamise all kannatamise kogemusi uuriti Olweuse kiusaja-ohvri küsimustikuga (Solberg & Olweus, 2003). Küsimustele eelneb põhjalik selgitus ja näited selle kohta, mis on kiusamine ja mis ei ole, et soodustada võimalikult täpset arusaamist kiusamise olemusest. Õpilastel paluti hinnata, kui sageli on nad viimase paari kuu jooksul ise teisi kiusanud või kiusamise all kannatanud. Hinnangud anti skaalal, kus 0 = üldse mitte, 1 = 1–2 korda, 2 = 2–3 korda kuus, 3 = umbes kord nädalas ja 4 = mitu korda nädalas. Kiusajaks või ohvriks liigitati õpilased, kes vastasid 2-3 korda kuus või sagedamini (vt täpsemalt Treial, 2016).

Ohvri profiiliga õpilastelt küsiti täiendavalt kiusamise kestvuse kohta ning kas ja kellele on õpilane enda kiusamisest rääkinud.

Küberkiusamise kohta küsiti 4-6. klassi õpilastelt nii: „*Kas Sind on viimase paari kuu jooksul interneti kaudu kiusatud? Küberkiusamine võib toimuda näiteks erinevates online rakendustes (nt Instagram, WhatsApp, Snapchat, Twitter, e-mail, arutelu foorumid) ähvardamise, pilkamise, piltide ja kuulujuttude levitamise ja erinevatest suhtlusgruppidest meelega väljajätmisena.*“ Õpilane andis vastuse juba eelpool kirjeldatud 5-pallisel skaalal. Ohvriks liigitati õpilased, kes vastasid 2-3 korda kuus või sagedamini. Õpilastelt, kes olid küberkiusamist kogenud, küsiti lisaks, kas teda on kiusatud ka ainult interneti teel (vastuse variandid „jah“ ja „ei“).

Keha ja seksuaalsust puudutavate kiusamiskogemuste kohta esitati 4.-6. klassi õpilastele kolm küsimust: „*Kas viimase paari kuu jooksul on koolis Sulle öeldud ebameeldivaid märkusi või nimesid seoses Sinu keha või seksuaalsusega?*“, „*Kas viimase paari kuu jooksul on koolis Sulle füüsiliselt lähenetud või puudutatud viisil, mis pani Sind tundma ebamugavust ja ärevust?*“ ja „*Kas oled saanud koolikaaslastelt sõnumeid või telefonikõnesi Sinu soo või seksuaalsuse kohta, mis olid sobimatud või muutsid Sind ärevaks?*“. Kolm küsimust peegeldavad sõnalist, füüsilist ja küberkiusamist. Õpilane andis vastuse juba eelpool kirjeldatud 5-pallisel skaalal. Ohvriks liigitati õpilased, kes vastasid 2-3 korda kuus või sagedamini.

Valim: 2018. aasta kevadel vastas küsitlusele kokku 13714 õpilast 68 koolist ja õppekohast. Vastajaid oli 75% EHISEs toodud õpilaste koguarvust, kooliti oli vastajate protsent vahemikus 22-100%. Kuus õpilast oli eksinud klassi numbri märkimisega ning jäeti järgnevatest analüüsides välja. Koolide hulgas oli 25 alustavat kooli, 11 esimest aastat ja 32 juba mitmendat aastat programmi rakendavat kooli. Ühe kooli õpilased vastasid inglise

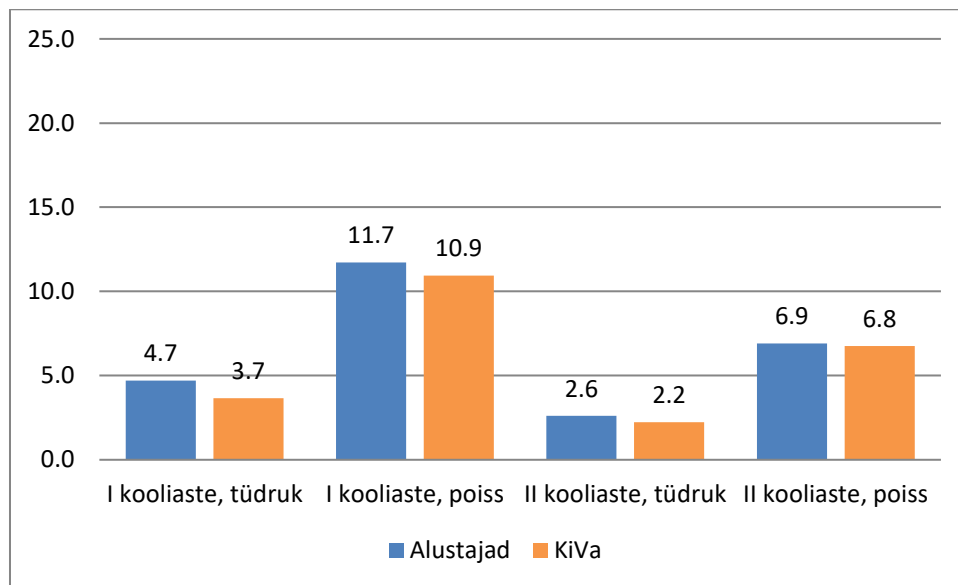
keeles (102 õpilast), kolme kooli õpilased vene keeles (939 õpilast). Tabelis 1 on kirjeldatud vastajate arvud kooliastmete ja alustavate või juba tegutsevate KiVa koolide lõikes.

Tab 1. Vastajate jagunemine kooliastme ja KiVa-kogemuse lõikes.

	Alustajad	KiVa-koolid	Kokku
I kooliaste	2961	4369	7330
II kooliaste	2821	3557	6378
Kokku	5782	7926	13708

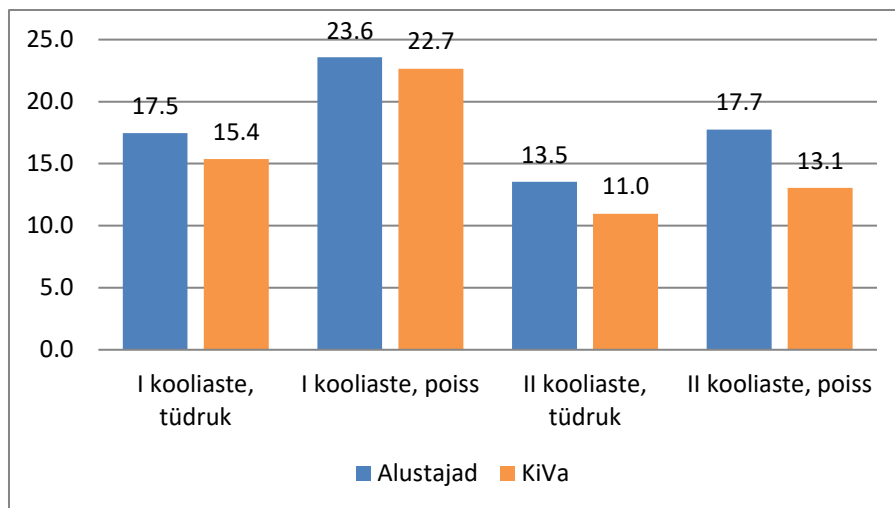
TULEMUSED

Keskmiselt 6% õpilastest ütles, et on viimase paari kuu jooksul oma kaaslast kiusanud 2-3 korda või rohkem. See on mõnevõrra madalam näitaja, kui varasemad HBCS uuringud Eestis on näidanud (vt Aasvee & Rahno, 2015, tabel 75.B2). Kiusajaid oli suhteliselt rohkem I kooliastmes ja poiste hulgas (joonis 1). KiVa koolides oli võrreldes alustajatega veidi väiksem kiusajate osakaal.

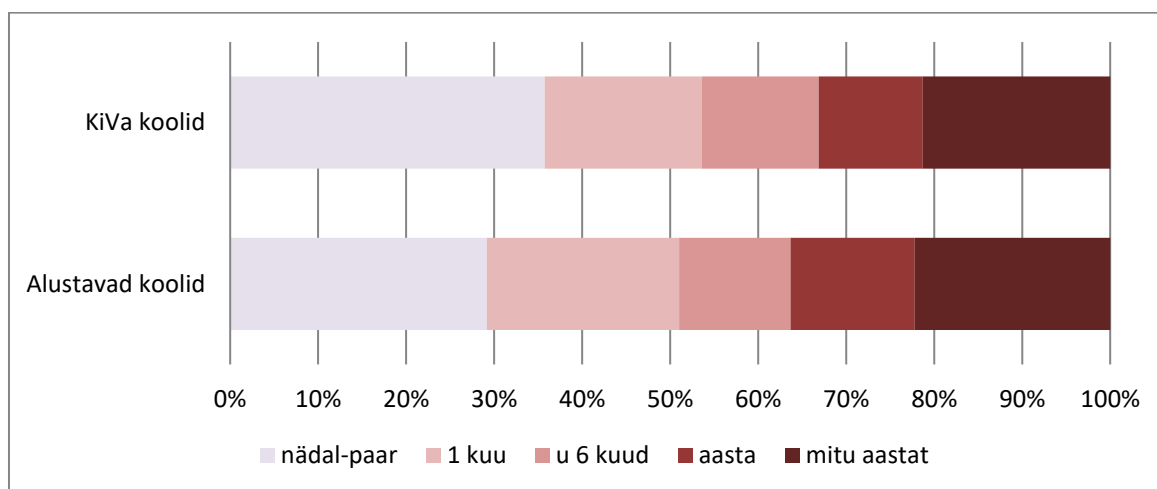
Joonis 1. Teisi kiusanud õpilaste protsent alustavates ja KiVa koolides õpilase soo ja kooliastme lõikes.

Kiusamise ohvreid oli alustavates koolides keskmiselt 18,1%, KiVa koolides 15,9%. Sel aastal on alustajad koolid märgatavalt väiksema ohvrite osakaaluga kui varasematel aastatel, näiteks 2016. aastal alustanutel oli ohvreid 24,4% ja 2017. aastal 24,2% (SA Kiusamisvaba Kool, 2018). Need on ka mõnevõrra madalamad näitajad, kui varasemates HBCS uuringutes kuni 6. klassi õpilastel näidatud on (Aasvee & Rahno, 2015, tabel 72.B2). Kõige rohkem oli kiusamise all kannatamas I kooliastme poisid ja seda nii alustavates kui KiVa koolides (joonis 2).

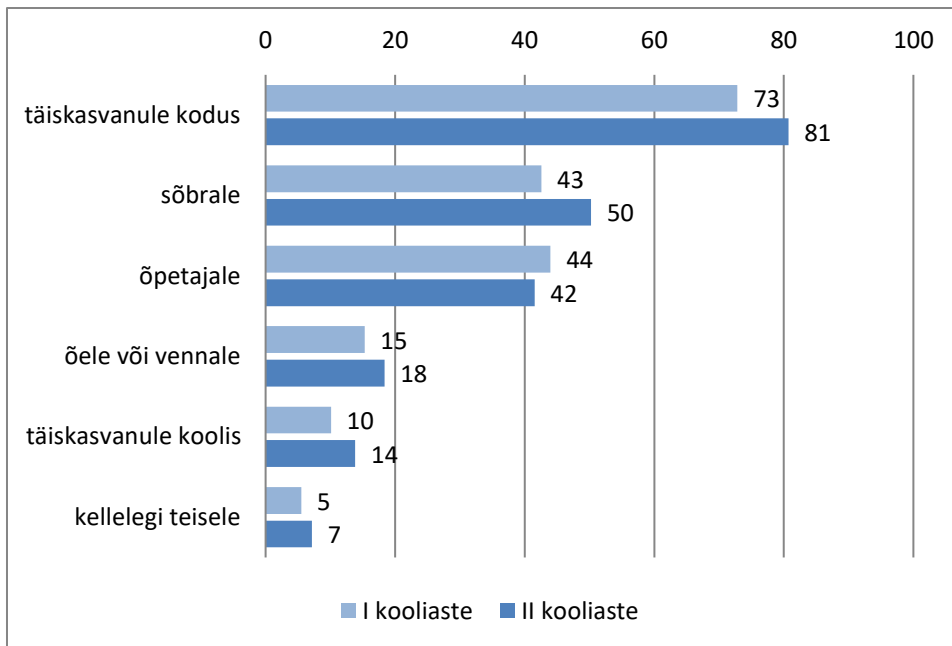
Joonis 2. Kiusamise all korduvalt kannatavate õpilaste protsent alustavates ja KiVa koolides õpilase soo ja kooliastme lõikes.

Kõige rohkem oli kogetud lühiajalist kiusamist, aga rohkem kui iga viies kiusamise ohver ütles, et on kannatanud mitu aastat (joonis 3). KiVa koolides oli proportsionaalselt rohkem väga lühiajalist kiusamist (36%), alustavates koolides oli pikema kiusamiskogemuse osakaal mõnevõrra suurem (kõigist ohvritest oli üle poole aasta kuni mitu aastat kannatanud 49%), $U = 626068,00$, $p < 0,05$. Esimeses kooliastmes oli kõige sagedamini kogetud lühiajalist nädal-paar kestvat kiusamist (38%), II kooliastmes oli kiusamiskogemused juba pikaajalisemad (mitu aastat on kannatanud 34% ohvritest), $U = 794771,50$, $p < 0,001$.

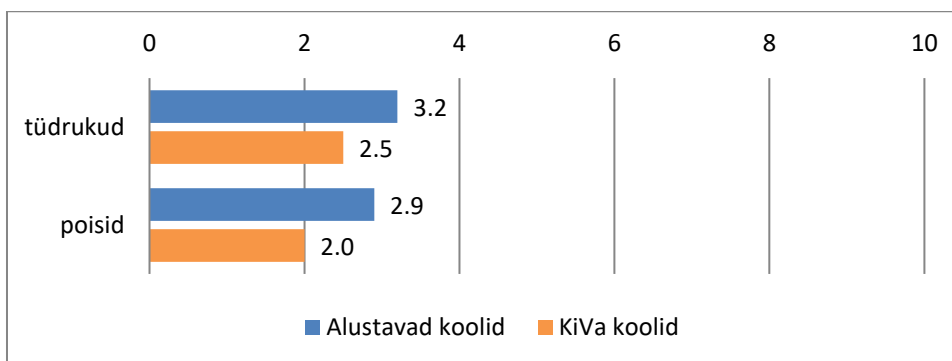
Joonis 3. Kiusamise all kannatanud õpilaste hinnangud kiusamise kestvusele alustavates ja KiVa koolides.

Kiusamise all kannatavatest lastest 71% oli sellest kellelegi rääkinud, KiVa koolide ja alusvate koolide vahel olulist erinevust ei ole. II kooliastme õpilased olid võrreldes nooremate õpilastega rääkinud oluliselt enam täiskasvanule kodus ($\chi^2(1) = 13,32$, $p < 0,01$), sõbrale ($\chi^2(1) = 9,30$, $p < 0,001$) ja täiskasvanule koolis ($\chi^2(1) = 5,39$, $p < 0,05$), teistele rääkimise osas olulist erinevust ei ilmnenu (joonis 4). KiVa koolide õpilased rääkisid võrreldes alustajatega rohkem õpetajale ($\chi^2(1) = 16,20$, $p < 0,001$, vastavalt 48% ja 38%) ja sõbrale ($\chi^2(1) = 5,01$, $p < 0,05$, vastavalt 48% ja 43%).

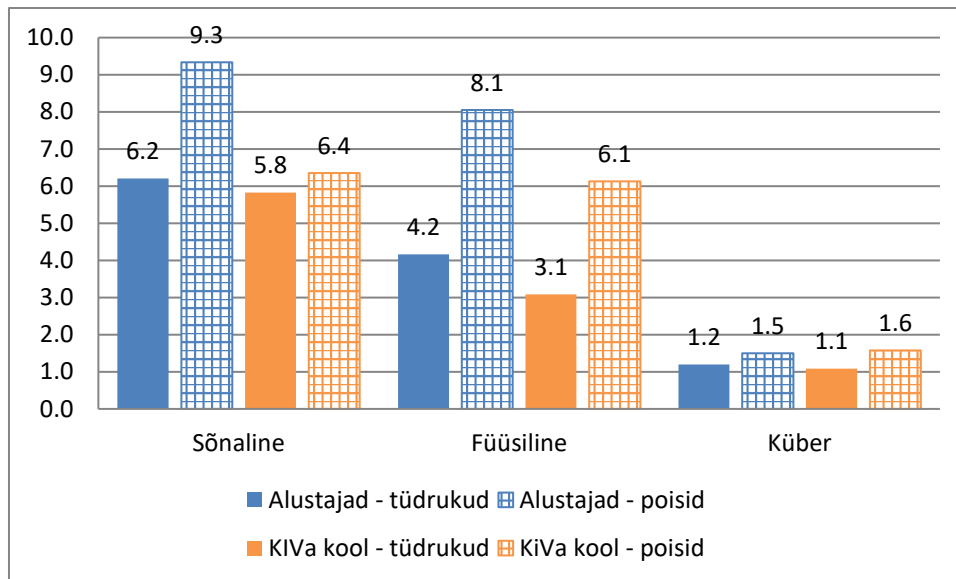
Joonis 4. Kellele on ohvrid kiusamisest rääkinud I ja II kooliastmes (%)

Küberkiusamist oli viimase paari kuu jooksul kogunud keskmiselt 2,6% II kooliastme õpilastest. Neist 16,4% ütles, et neid on kiusatud ainult interneti teel, ülejäänutel on kogemusi ka teiste vormidega. Varasemas HBSC uuringus on 6. klassi õpilaste hulgas küberkiusamise all kannatanute protsent olnud üle 4 (Aasvee & Rahno, 2015). Võrreldes alustavate koolide õpilastega oli KiVa koolis küberkiusamise all kannatanud õpilasi mõnevõrra vähem, $\chi^2(1) = 3,67, p < 0,06$.

Joonis 5. Küberkiusamist kogunud II kooliastme poiste ja tüdrukute protsent alustavates ja KiVa koolides

Vähemalt ühte kolmest keha ja seksuaalsusega seotud kiusamise vormist on kogunud kokku 11,9% 4.-6. klassi poistest ja 8,7% tüdrukutest. Kõige enam on kokku puutunud sõnalisega ehk ebameeldivate märkuste ja nimede andmisega. Kübervahendite vahendusel toimunut on kogetud kõige vähem. Poisid on võrreldes tüdrukutega oluliselt sagedamini keha ja seksuaalsusega seotud kiusamise sihtmärgiks sõnadega ($\chi^2(1) = 6,27, p < 0,05$) ja füüsiliselt ($\chi^2(1) = 34,54, p = 0,001$), küberversioonis olulist vahet ei ole. Alustavates koolides on oluliselt rohkem õpilasi, kes on kogunud keha ja seksuaalsusega seotud sõnalist ($\chi^2(1) = 7,07, p < 0,01$; protsendid vastavalt 7,8 ja 6,0) ja füüsilist kiusamist ($\chi^2(1) = 6,68, p < 0,05$, protsendid vastavalt 6,1 ja 4,6). Seksuaalse alatooniga küberkiusamist on kogetud teistest vormidest vähem (1,3% õpilastest) ja selles alustavad ja KiVa koolid ei erine (joonis 6).

Joonis 6. Füüsilist, sõnalist ja kübervahendite kaudu toimunud keha ja seksuaalsusega seotud kiusamist kogenud poiste ja tüdrukute portsendid alustavates ja KiVa koolides

Kokkuvõte

2018 aasta kevadel alustavad uued KiVa koolid varasemate aastatega võrreldes madalamalt ohvrite osakaalu tasemelt, kuid siiski kõrgemalt, kui juba programmi rakendanud koolid. Rohkem oli kiusamist poiste ja nooremate õpilaste hulgas. Ootuspäraselt olid KiVa koolide õpilaste hulgas erinevad kiusamise näitajad enamasti madalamad kui alles alustavatel koolidel.

Muret teeb, et üle viiendiku kiusamise ohvritest oli kannatanud mitu aastat, teises kooliastmes oli neid lausa kolmandik. Palju tööd on veel teha kiusamisest rääkima julgustamiseks, sest 29% kannatavatest õpilastest ei olnud kiusamisest kellelegi rääkinud. Kõige rohkem räägiti täiskasvanule kodus ehk siis ilmselt emale-isale.

Küberkiusamise all kannatanud õpilaste protsent oli võrreldes üldise kiusamise all kannatamisega üsna madal, kusjuures ainult 16,4% küberkiusamise ohvritest oli kogenud kiusamist ainult interneti teel.

Keha ja seksuaalsusega seotud ebameeldivuste tekitamist kiusamisena oli 4.-6. klassi õpilastest kogenud iga kaheksas poiss ja kaheteistkümnes tüdruk. Taaskord ilmnes, et kiusamist kogevad rohkem poisid, kui tüdrukud. KiVa programmi juba kasutanud koolides oli võrreldes alles alustavatega ohvreid vähem.

Järgmine õpilasküsitlus toimub 2019. aasta kevadel ja siis on võimalik hinnata, kui suur muutus saavutatakse esimesel programmi kasutamise aastal tavapäratult madalal tasemel alustanud koolides ning millised muutused toimuvad keha ja seksuaalsusega seotud kiusamises.

Viited:

Aasvee, K., & Rahno, J. (2015). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2013/2014 õppeaasta. Tabelid*. Külastatud aadressil https://intra.tai.ee/images/prints/document/144776947825_HBSC_2014_kogumik.pdf.

SA Kiusamisvaba Kool (2018). [Kiusamisohvrite osakaal KiVa-koolides langeb jõudsalt juba viiendat aastat järjest](http://kiusamisvaba.ee/kiusamisohvrite-osakaal-kiva-koolides-langeb-joudsalt-juba-viiendat-aastat-jarjest). Külastatud aadressil: <http://kiusamisvaba.ee/kiusamisohvrite-osakaal-kiva-koolides-langeb-joudsalt-juba-viiendat-aastat-jarjest/>

Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239–268.

Treial, K. (2016). KiVa kiusamisvastase programmi prooviuuring Eestis: kaheaastase klaster-randomiseeritud kontrollkatse tulemused. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 4(2), 191-222.